

Parshat Acharei Mot-Kedoshim The Benefits of Expressing Hatred

Simon Wolf

"You shall not hate your brother in your heart (לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְבְּךָ); certainly reprove your kin (וְהוֹכַחְתָּ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ); incur no guilt on their account. You shall not take vengeance or bear a grudge against members of your people; love your fellow as yourself (וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ); I am God."¹ The simple way to understand this series of Mitzvot is to view the first and last statements as being two sides of the same coin; one formulated in the negative and the other in the positive. Do not hate your brother, but rather love him.² In that case, the interdicting commands (rebuke, do not avenge or bear a grudge) are methods by which to adhere to these principles. They are making suggestions as to how to avoid hating one's brother and enhancing one's love for them.³ Understanding the verse in this manner also presumes that the Torah can and will dictate that a person must overcome or override what might be their natural emotions.⁴ This point is hotly debated amongst the Rishonim, with reference to Mitzvot such as "Do not be jealous (לֹא תַחְמֹד)"⁵ as to whether the Torah can prescribe emotions or can only mandate engaging in and desisting from actions associated with those feelings (see Parshat VaEtchanan – Are there Really Ten Commandments?). One's position on this matter might influence the correlation one sees between the emotional requirements (hate and love) demanded by the Torah and the subsequent directives. If one were to believe that the Torah only mandates actions, then the intervening Mitzvot would be examples of what one may not allow their feelings of hate to engender.

The Ramban, for instance, in his first explanation, suggests that the Torah's enjoining one to rebuke their kinsman (וְהוֹכַחְתָּ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ) is completely

independent of the previous demand that one not hate their brother in their heart (לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ) (בְּלִבְבְּךָ).⁶ Therefore the correlation between them is simply that they are Mitzvot that pertain to one's obligations towards their fellow man. Implicit in this understanding is that one who harbors hatred against their brother is in violation of both a negative and positive precept (not to hate and to love) and the demand for rebuke is completely detached from these emotional dictates. This view is supported by the Gemara in Arachin's interpretation of this verse: "The Sages taught: 'You shall not hate your brother in your heart'; one might have thought that the verse means: do not hit him, do not slap him, and do not ruin him due to hatred. Therefore, the verse states 'in your heart' to indicate that the Pasuk refers to harboring hatred in the heart. From where is it derived with regard to one who sees an unseemly matter in another that he is obligated to rebuke him? As it is stated: 'You shall rebuke your neighbor.' If one rebuked him for his action but he did not accept the rebuke, from where is it derived that he must rebuke him again? The verse states: 'You shall rebuke (וְהוֹכַחְתָּ תּוֹכִיחַ),' the double language indicates he must rebuke repeatedly. One might have thought that one should continue rebuking him even if his face changes due to humiliation. Therefore, the verse states: 'do not bear sin because of him' (the one giving rebuke should not sin in accomplishing this directive by embarrassing the other person)."⁷ Firstly, the Gemara seems to view the requirement to desist from hate as an emotional dictate. In addition, it also sees the demand to rebuke as being detached from the restriction against hatred. According to these explanations, the closing phrase "incur no guilt on their account (וְלֹא תִשָּׂא עָלֵיךְ חַטָּא)" is qualifying the rebuke and either is guiding that one must sensitively rebuke another, not embarrass them, in

¹ לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְבְּךָ הוֹכַחְתָּ תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלֵיךְ חַטָּא: לא תקים ולא תטר את בני עמך וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ אֲנִי יְקוּק: (ויקרא יט, זי-יח)
² לא תשנא את אחיך הפך ואהבת לרעך (יח). והנה אלה המצוות כולם נטועות בלב, ובהשרם ישבו בארץ, כי על שנאת חנם חרב בית שני. (אבן עזרא ויקרא יט, זי)
³ לא תשנא – ראשיתה וסופה של הקבוצה שלפנינו נעוצים זה בזה: אל תשנא את אחיך, אלא אהוב אותו. כוונתו: לא לגרום לו רעה מתוך שנאה, אלא יאהב אותו וירצה רק בטובתו. המצוות שבאמצע נובעות מתוך אלו השתיים. "הוכח וגוי" היא מצוה שיוסדה באהבת הרע, שהיא גם עשויה להרחיק טינא מן הלב. כוונת מצוה זו היא, שאם מישהו חושב שנעשה לו רעה מצד חברו, יוכיח אותו בתוכחת ממולה, כמו שהוכיח אברהם אבינו את אבימלך (בראשית כ"א:כ"ה). ומצד שני ישתדלו גם להחזיר את זה שחטא לה' אל הדרך הטובה... (רד"ץ הופמן ויקרא יט, זי-יח)
⁴ עיין הערה 2 || לא תחמוד אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה, איך יהיה אדם שלא יחמוד דבר יפה בלבו כל מה שהוא נחמד למראה עיניו... ככה כל משכיל צריך שידע, כי אשה יפה או ממון לא ימצאו אדם בעבור חכמתו ודעתו, רק כאשר חלק לו ה'... ואמרו חכמים, בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא. ובעבור זה המשכיל לא יתאוה ולא יחמוד... על כן הוא ישמח בחלקו ולא ישים אל לבו לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי ידע שהשם לא רצה לתת לו, לא יוכל לקחתו בכוח ובמשכותיו ותחבלותיו, ע"כ יבטח בבוראו שילכלנו ויעשה הטוב בעיניו. (אבן עזרא הארוך כ"ג-ד) || ולא תחמוד – בלב (אבן עזרא הקצר שמות כ, א) || וגם באבן עזרא דברים ה, טז-יז: והעד: שאמר משה בספר הזה, שבאר את התורה: תחת את תחמוד (שמות כ, יג) אמר: לא תתאוה. ורבים אמרו, כי אין עון במחשבת בלב, ואין עליהם שכל ועונש. ויש ראיות רבות להשיב עליהן ולא אאריך... || וגם בספר החינוך מצוה

טז: ...ואלו תתמה לומר ואיך יהיה בידו של אדם למנוע לבבו מהתאוות אל אוצר כל כלי חמדה שיראה ברשות חברו והוא מכולם ריק וריקים, ואיך תבוא מניעה בתורה במה שאי אפשר לו לאדם לעמוד עליו. שזה הדבר אינו כן, ולא יאמרו אותו זולתי הטפשים הרעים והחטאים בנפשותם, כי האמנם ביד האדם למנוע עצמו ומחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, וברשותו ודעתו להרחיק ולקרב חפצו בכל הדברים כרצונו...
⁵ חמש המצוות שבפסוקים אלה מקבילות אל "לא תחמוד" שבעשרת הדברות, באשר בהן מצוה על מהות הרוח שביחסי אדם אל חברו. מדובר כאן גם על מעשים, אולם הם כאלה, שיוצאים ישר מתוך היחס שבלב, הרי גם "לא תחמוד" אינו אסור אלא את המעשה, השהו מכילתא "בחודש" פ' ח. (רד"ץ הופמן ויקרא יט, זי-יח)
⁶ ...ואמר הוכח תוכיח את עמיתך - מצוה אחרת, ללמדו תוכחת מוסר, "ולא תשא עליו חטא" שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו. ולזה יטה לשון אונקלוס שאמר, ולא תקבל על דיליה חובא, שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו. ואחר כך צוה שתאהבו אותו. והנה השונא את רעהו עובר בלאו, והאוהב לו מקיים עשה... (רמב"ן ויקרא יט, זי-יח) || ... עוד ירצה בהעיר למה באזהרת לא תשנא דקדק לומר את אחיך ובאזהרת הוכח תוכיח אמר את עמיתך שנראה שמדבר בב' נושאים: (אור החיים ויקרא יט, זי)
⁷ תנו רבנן: לא תשנא את אחיך בלבבך - יכול לא יכנו, לא יסטרנו, ולא יקללנו? ת"ל: בלבבך, שנאה שבלב הכתוב מדבר. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחו? תלמוד לומר: תוכיח, מכל מקום; יכול אפי' משתנים פניו? ת"ל: לא תשא עליו חטא. (ערכין טז. || ספרא קדושים ד, ח)

order to set them on the proper path⁸ or that the rebuke is necessary to release oneself from the responsibility of the other party's wrongdoing.⁹

The Pasuk in Kohelet states that "there is a time for love; and a time to hate... (עַת לְאַהֵב וְעַת לְשׂוֹאֵם)." ¹⁰ In addition, the Torah states: "When you see the donkey of the one you hate (חֲמֹר שֶׁנֶּאֱרָךְ) crouching under its burden and would refrain from raising it, you must nevertheless help raise it."¹¹ Both of these verses seem to indicate that sometimes it is permissible to "hate" another party. The Gemara in Pesachim challenges this assumption from the verse in Parshat Kedoshim that precludes one from "hating" their brother (לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ) (בלבבך).¹² In order to reconcile this contradiction, the Gemara proposes that one is allowed to show disdain towards those that violate the laws of the Torah. This is further bolstered by the Gemara in Sota which suggests that one might have thought that a husband is precluded from warning his wife from engaging in promiscuous behavior because of the demand that one avoid strife and hatred (לֹא וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אִשְׁתּוֹ) given the circumstantial evidence of licentiousness and wrongdoing surrounding this woman's behavior. Once again here, those that act inappropriately are excluded from the Torah's demand not to hate one's brother. This seems to be gleaned from the fact that the verse uses "your brother (אָחִיךָ)" and "your friend (רֵעֵךְ)" to describe the one you are proscribed from hating and enjoined to love which Chazal in other instances interpret as being someone who is on parity with your dedication to God.¹⁴

There are two stories in Tanach that seemingly corroborate this understanding. Firstly, the relationship of Yosef and his brothers was marred by hatred of the brothers towards Yosef. The verses repeatedly state the deep-seated negative emotions the brothers have towards Yosef: "And when his brothers saw that their father loved him more than any of his brothers, they hated him to the point that they could not speak a friendly word to him (וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוֹ לְשָׁלֵם). And Yosef had a dream which he related to his brothers; and they hated him even more (וַיִּוְסְפוּ עוֹד שִׁנְאוֹ אֹתוֹ)... His brothers retorted, 'Do you mean to reign over us? Do you mean to rule over us?' And they hated him even more because of his dreams and his words (וַיִּוְסְפוּ עוֹד שִׁנְאוֹ אֹתוֹ עַל חֲלֻמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו)." ¹⁵ While Yosef might have made poor choices in his conduct and public sharing of his dreams and their interpretation, it is not clear that the brothers were justified in their hatred towards Yosef. Therefore, they are later punished and held accountable for the actions they take based on this hatred. On the other hand, in Sefer Shmuel, the Navi relates that "Avshalom did not utter a good or bad word to Amnon (the crown prince) because Avshalom hated Amnon (כִּי שִׁנְאוֹ אֶבְשָׁלוֹם אֶת אֲמֹנוֹן) since he had violated his sister Tamar."¹⁶ This would seem to be a classic example of legitimate hatred that would according to Chazal be sanctioned by the Torah since Avshalom's hatred for Amnon stemmed from the indecency with which he had treated his sister Tamar.

Yet, surprisingly, Chazal are positively inclined towards Yosef's brothers' questionable behavior and negatively disposed towards Avshalom's disdain for his half-brother Amnon. The Midrash states, "do not hate your brother in your heart (לֹא תִשְׂנֵא אֶת אָחִיךָ בְּלִבְבְּךָ), but rather learn from the tribes, from whose deprecation one learns their

⁸ לא תשא עליו חטא – לא תלבין את פניו ברבים. (רש"י ויקרא יט, ז' ע"פ הספרא והגמרא המובאים בהערה 7)

⁹ לא תשני ית אחיך בלבבך אונקת תוכח ית חבירך ולא תקביל על דיליה חובא. (אונקלוס ויקרא יט, ז' ועיין ברמב"ן בהערה 6) ... ולא תשא עליו חטא. וכן ביחזקאל הוא אומ' ולא הזהרתו להשיב רשע מדרכו הרעה לחיותו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזקאל ג, יח). שהיה לך להוכיחו והשומע ישמע והחדל יחדל (יחזקאל ג, כז) (ר"י קרא ויקרא יט, ז') ולא תשא עליו חטא – שהיה עליך אשם באשר יחטא ולא הוכחת אותו... (טור הפירוש הארוך ויקרא יט, ז')

¹⁰ עַת לְאַהֵב וְעַת לְשׂוֹאֵם עַת מִלְחָמָה וְעַת שְׁלוֹם: (קהלת ג, ח)

¹¹ כִּי תִרְאֶה חֲמֹר שֶׁנֶּאֱרָךְ רֹבֵץ תַּחַת מִשְׁאוֹ וְחִדְלָתָ מֵעֲזֹב לוֹ עֲזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: (שמות כג, ה)

¹² שלשה הקדוש ברוך הוא שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיודע עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד. כי הא דטוביה חטא ואתא זיגוד לחודיה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא. נגדיה לזיגוד. אמר ליה: טוביה חטא וזיגוד מינגד? אמר ליה: אין, דכתיב +דברים יט+ לא יקום עד אחד באיש ואת לחודך אסדהת ביה - שם רע בעלמא קא מפקת ביה. אמר רבי שמואל בר רב יצחק אמר רב: מותר לשנאותו. שנאמר שמות כג כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו מאי שונא? אילימא שונא נכרי - והא תניא: שונא שאמרו - שונא ישראל, ולא שונא נכרי. אלא פשיטא - שונא ישראל. ומי שריא למסנייה? והכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך - אלא: דאיכא סהדי דעביד איסורא - כולי עלמא נמי מיסניו סני ליה, מאי שנא האי? אלא לאו כי האי גוונא, דחזיא ביה חבירו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר: מצוה לשנאותו, שנאמר (משלי ח) יראת ה' שנאת רע. אמר רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מהו למימרא ליה לרביה למשנייה? אמר ליה: אי ידע דמהימן לרביה כבי תרי - לימא ליה, ואי לא - לא לימא ליה. (פסחים קיא:)

¹³ א"ל: הכא בקראי פליגי; וקנא את אשתו - רשות, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר: חובה. מ"ט דר' ישמעאל; סבר לה כי האי תנא; דתניא: רבי אליעזר בן יעקב

אומר, כלפי שאמרה תורה: ויקרא יט לא תשנא את אחיך בלבבך, יכול כגון זו? ת"ל: ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. ור"ע? קינוי אחרינא כתיב. (סוטה ג.)

¹⁴ ושנאת הבריות כיצד מלמד שלא יכין אדם לומר אהוב את החכמים ושנא את התלמידים. אהוב את התלמידים ושנא את עמי הארץ. אלא אהוב את כולם ושנא את המינין ואת המשומדים ואת המסורות וכן דוד אמר משנאך ה' אשנא ובמתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי (תהלים קלט, כא-כב). הלא הוא אומר ואהבת לרעך כמוך אני ה' (ויקרא יט, יח) מה טעם כי אני בראתי ואם עושה מעשה עמך אתה אוהבו ואם לאו אי אתה אוהבו. (אבות דר' נתן סוף פרק טז) ... ואם מבין תוכיחו שחטא לשמים או נגדך בדבר שהוא ראוי להשנא רשאי את לשנאתו אז ואינה שנאת לב אלא שנאה הנראית לעינים. כדתיניא כי תראה חמור שונאך רובץ שונא ישראל ולא שונא ע"א ומוקימין לה בפסחים פ' ע"פ [קיא: כגון דחזא ביה איהו דבר ערוה ואחרים לא ראו איהו רשאי לשנאותו ואחרים אינם רשאים לשנאותו לכך נאמר שונאך ולא לאחרים ולא עוד שמצוה לשנאותו דכתיב יראת ה' שנאת רע. ומנלן שבאדם שאינו הגון לא הזהירה התורה דכתיב לא תשנא את אחיך ואחווה במצות בעיני כדאמרין בהחובל [פח]. דקם בריה רבנ' יש לעבדים בשת וקרי ביה כי יצו אשניא יחידו איש ואחיו דאחיו במצות בעיני כאשר פירשתי למעלה בהחייאת את אחיך [ס' קנן] (ספר יראים סימן קצה)

¹⁵ ויראו אחיו כי אתו אהב אביהם מפל אחיו וישנאו אתו ולא יכלו דברו לשלם: ויחלם יוסף חלום ויגד לאחיו ויוספו עוד שנא אתו: ויאמר אליהם שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי: והנה אנחנו מאלמים אלמים בתוך השדה והנה קמה אלמתי וגם נצבה והנה תסביןה אלמתיכם ותשתחווין לאלמתי: ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתי ועל דבריו: (בראשית לז, ד-ח)

¹⁶ ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון על דבר אשר ענה את תמר אחתו: (שמואל ב ג, כב)

praise. They did not hide their feelings; they hated Yosef and they articulated that contempt. The Torah warns one against harboring hate and not expressing it, covering it up with cordiality. Rather one should rid themselves of their feelings of hatred and conduct themselves as students of Aharon, loving peace and chasing peace.¹⁷ There are numerous examples of this sentiment found in the Nevi'im and K'tuvim which indicate displeasure with those that present a face of tranquility towards others while in earnest disliking them and planning for their demise.¹⁸ In Pesachim, the Gemara enumerates amongst those (three) characters that God despises, one whose comportment and conduct belie one's true feelings (המדבר אחד בפה) (ואחד בלב).¹² Clearly, they understood the restriction against hating another party very differently than has been presented until now; the restriction against harboring ill will towards others is only problematic if it not expressed! Consistency is what matters. It would seem, as long as one honestly discloses their resentment to the other party then it would be just fine. This would then explain the negative stance taken towards Avshalom who never explicitly expressed his contempt for Amnon. Though in the end, this all seems counter-intuitive. How could openly displaying one's hatred bring an individual to feelings of love and reduced resentment? In addition, how do those that believe the Torah only proscribes actions that derive from improper emotions understand the harboring of unexpressed hatred as being the problem here?

Taking a look at a small gloss by the Ralbag with regards to Avshalom's behavior will help to shed light on this manner. He suggests that we learn from the Navi's description of Avshalom's conduct that had Avshalom uttered a good or bad word to Amnon the outcome would have been different because "hatred dissipates when one engages in conversation with his friend." The Ralbag's understanding (and many Rishonim who preceded him) of the verse "You shall not hate your brother in your heart (לא תשנא את אחיך בלבבך)"; certainly reprove your kin (הוכח תוכיח את עמיתך)..." is not that the demand for one to rebuke his kinsman is an

independent requirement or an example of upholding the principle of loving others, but rather it is offering an alternative option to hatred. One should read the Pasuk in the following manner: "You shall not hate your brother in your heart (לא תשנא את אחיך בלבבך) BUT RATHER reprove your kin (הוכח תוכיח את עמיתך)..." The expression of one's feelings is constructive.

The Rambam in the Sefer HaMitzvot sees the equation being presented as simply that expressing one's disdain is preferable to harboring it. When one makes known their displeasure with the other individual, they are no longer transgressing this demand not to hate in the heart; even though they are in violation of not avenging or bearing a grudge (לא תקם ולא תטר) and of not loving one's friend (ואהבת לרעך כמוך), but that is a better situation since hatred in the heart is the most pernicious of all (אבל שנאת הלב הוא חטא יותר חזק מן הכל).¹⁹ In his codex, the Mishne Torah, the Rambam has an even more radical formulation based on the Gemara in Arachin.⁷ The Torah only restricted harboring hatred (ולא הזהירה תורה אלא על), but if one strikes their friend or curses them, even though that is inappropriate, he is still not in violation of not hating (אבל המכה את חבירו) והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר משום לא (תשנא).²⁰ Of course, according to the Rambam, it would be best not to hate or bear a grudge, but the restriction of not hating (לא תשנא את אחיך בלבבך) is a hierarchical directive to prevent the individual from the worst manifestation of hatred – that which is harbored in the heart.

In explaining the Torah's restriction against hatred (לא תשנא את אחיך בלבבך), the Rashbam presents a more constructive formulation. He suggests that if someone was wronged by an individual, they should not present themselves to that individual as a friend, pretending to not be offended and harboring ill will towards them, but rather they should rebuke the individual because that will lead to a peaceful resolution and in that way the person will no longer incur guilt for harboring hatred in their heart on account of this individual (ולא תשא עליו) (חטא).²¹ What is not clear from the Rashbam is how

¹⁷ לא תשנא את אחיך בלבבך. אלא למוד משבטים, שמתוך גנותו למדנו שבחם, שנאמר ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לז ד), רצה לומר כי שונאים את יוסף היו ולא היו יכולים לדבר עמו בפה לשלום מאחר שהלב שונא, והזהירך התורה שלא תשמור השנאה בלבבך ואתה מדבר בפה רכות, אלא העבר השנאה והוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום: (מדרש אגדה (בובר) ויקרא יט, ז)

¹⁸ חץ שחוט לשונם מרמה דבר בפיו שלום את רעהו; דבר וּבְקִרְבוֹ יְשִׁים אָרְבוּ: (ירמיהו טז, ז) אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם: ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם ושבעת שקר אל תאבהו כי את כל אלה אשר שנאתי נאם: יקוץ: (זכריה ח, טז-יז) א: יקוץ שנאת רע גאה וגאון ודבר רע ופי תהפכות שנאתי: (משלי ח, ג) א: מכסה שנאה שפתי שקר ומוצא דבה הוא כסיל: (משלי י, יח) א: כסף סיגים מצפה על חרש שפתיים דלקים ולב רע: בשפתי ויכר שונא וּבְקִרְבוֹ יְשִׁים מְרֵמָה: (משלי כו, כג-כד) א: טובה תוכחת מגלה מאהבה מסתרת: נאמנים פצעו אוהב ונעתרות נשיקות שונא: (משלי כז, ה-ו) א: ועוד הרבה והמצוה הש"ב היא שהזהירנו קצתנו לקצתנו והוא אמתו (קדושים ט) לא תשנא את אחיך בלבבך. ולשון ספרא לא אמרת אלא שנאה שהיא בלב. במנחם

כשהראה לו השנאה והודיע שהוא שונא אינו עובר על זה הלאו אבל הוא עובר על לא תקום ולא תטור (לק' שד - ה) ועובר על עשה גם כן והוא אמרו (שם, מ"ע ר) ואהבת לרעך כמוך, אבל שנאת הלב הוא חטא יותר חזק מן הכל: (ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה שב)

²⁰ כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב, אבל ב המכה את חבירו והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר משום לא תשנא. (רמב"ם הל' דעות ו, ה) א: ועיין בכסף משנה שם שזה רק כאשר הוא עושה המעשה לא מפני שנאתו: אבל המכה את חבירו אף על פי שאינו רשאי. מפני שהוא עובר משום לא יוסיף. וכן המחרפו אף על פי שאינו רשאי מאחר שאינו מכה ומחרפו משנאתו אותו אינו עובר משום לא תשנא... א: ועיין בעמק שאלה על השאלות (פ' וישב סימן כז) שלא חשב כמו הכסף משנה א: ועיין בבית המלך הל' דעות ו, ה.

²¹ לא תשנא את אחיך בלבבך - אם גמלך רעה לא תתראה לפניו כאוהב בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרביו ישים ארבו, לא טוב הדבר אשר אתה עושה, אל תשנאהו בלבך

this is going to result in a more peaceful outcome. There are a number of possibilities which are found to differing degrees in the commentaries. One possibility is that the verbal expression of that hatred will be cathartic for the individual affronted and thereby produce a more constructive situation.²² Another possibility is that the individual will now be aware of their indiscretions and how they have wronged this individual which will cause them to make amends.²³ Or, there is a chance that the offense taken was all premised on erroneous assumptions or incorrect conclusions which can be clarified once the supposedly offending party is made aware of the misunderstanding or mistaken impression.²⁴ These different approaches will also be influential in explaining the last phrase in the verse, "you will no longer incur guilt on their account (ולא תשא עליו חטא)." Respectively, it could mean that by expressing the disdain, one will no longer carry the sinful burden of harboring ill will on account of this individual. It also could be understood as indicating that the result of this expression will be that the offended party will no longer bear a grudge since this will cause the offending party to correct their misdeed. Lastly, it could possibly mean that the verbal expression will free the "wronged" party from (mistakenly) implicating the offender because their incorrect assumptions will be cleared up when they confront the offending party.

From the commentaries presented so far, the Mitzva to rebuke has been viewed as either an independent directive or as a corollary to Lo Tisna. On the other hand, if one looks through the Tanach's attitude towards rebuke, there appears to be another surprising possibility of explaining these verses. The Navi Amos says that the reflexive

response to rebuke is, "They hate the one who reproves in the gate... (שָׂנְאוּ בְשַׁעַר מוֹכִיחַ)." ²⁵ In Mishlei, it states that the reaction to one's failures in life will be to reflect "And say, how I hated discipline and heartily spurned rebuke (וְאַמַּרְתָּ אֵיךָ וְשִׁנְאַתִּי מוֹסֵר וְתוֹכַחַת נֶאֱחָז לְבִי)." ²⁶ In contrast to those that spurn reproof, it states, "Do not rebuke a scoffer, for he will hate you; Reprove a wise man, and he will love you (אַל תוֹכַח אֶת תוֹכַח וְיִשְׁנֵאָהּ הוֹכַח לְחָכְם וְיֶאֱהָבָהּ אֹהֶב מוֹסֵר אֶהְבֵּ מוֹסֵר אֶהְבֵּ דָעַת וְשִׁנְאָהּ)." ²⁷ And similarly, "He who loves discipline loves knowledge; he who spurns reproof is a brute (וְהוֹכַח מוֹסֵר אֶהְבֵּ דָעַת וְשִׁנְאָהּ)." ²⁸ In espousing the benefits of reproof and discipline it relates, "He who spares the rod hates his son, but he who loves him disciplines him early (חוֹשֵׁךְ שִׁבְטוֹ שׁוֹנֵא בְנוֹ וְאַהְבּוֹ שִׁחַרְוֵ מוֹסֵר)." ²⁸ Later on it summarizes, "Open reproof is better than concealed love (טוֹבָה תוֹכַחַת מְגֵלָה מֵאַהְבָּה מְסֻתָּרָת)." Faithful are the wounds of a loved one; while the kisses of an enemy are profuse (וְנִעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא נֶאֱמָנִים פְּצָעֵי אוֹהֵב)." ²⁹ The Malbim commenting on this latter verse explains that a person who loves another individual will out of their immense love seek to direct them on the proper path; their sting and criticism is a demonstration of deep care and faithfulness.³⁰ Whereas, someone who does not care about their well-being will instead reinforce their improper behavior with abundant encouragement. The inexorable conclusion from this quick survey is that one who loves rebukes. In that vein, Rav Yosef Kara explains the restriction against hating another as a directive not to stand by idly while someone sins and is engaged in wrongdoing and let them sink in their

אלא הוכיח תוכיחוהו על מה שעשה ומתוך כך יהיה שלום: ולא תשא עליו חטא - בלבבך: (רשב"ם ויקרא יט, זי.)
²² שורש המצוה ידוע, כי שנאת הלב גורמת רעות גדולות בין בני אדם להיות תמיד חרב איש באחיו ואיש ברעהו, והוא סיבה לכל המסירות הנעשות בין אנשים, והיא המדה הפחותה והנמאסת תכלית המיאוס בעיני כל בעל שכל. (ספר החינוך מצוה רח.)
²³ ...והנכון בעיני, כי "הוכח תוכיח", כמו והוכיח אברהם את אבימלך (בראשית כה כה). ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך, אבל תוכיחו מדוע ככה עשית עמדי, ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבבך ולא תגיד לו, כי בהוכיחך אותו יתנצל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו. ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה לך, כי יתכן שלא ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו, ואחרי כן יצוה שיאהב לו כמוהו: (רמב"ן ויקרא יט, זי.) כשיחטא איש לאיש לא ישטמו וישתוקו כמו שנאמר ברשעים ולא דבר אבשלום את אמןון מאומה למרע ועד טוב כי שנה אבשלום את אמןון, ולא מצוה עליו להודיע ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים. (רמב"ם הל' דעות ו, ו, וגם בסמ"ג לאוין ה) || יש כמה מיני שנאה: יש שונא את חברו עבור שהזיק לו בממונו, או שהכח, או עבור שביישהו, או שהוציא עליו שם רע. על כל אלו וכיוצא בהן לא ישנא את חברו וישתוק, כמו שנאמר ברשעים (שמואל ב ג' כב): "ולא דבר אבשלום עם אמןון למרע ועד טוב כי שנה אבשלום את אמןון" - אלא מצוה עליו להודיע ולומר לו: למה עשית לי כך וכך? שנאמר (ויקרא יט ז'): "הוכח תוכיח את עמיתך". ואם חזר ובקש ממנו למחול לו, צריך למחול לו, ולא יהיה המוחל אכזרי, שנאמר (בראשית כ ז'): "ויתפלל אברהם אל האלקים". ואף אם לא יבקש ממנו למחול לו, לא ישנאוהו, אלא יתנהג עמו באהבה, ולבסוף יבוא לידי כך שיתקן לו מה שעוית... (אורחות צדיקים שער השנאה) || הוכח תוכיח - עצה ולא ציווי: אם הזיקך אחיך או ציערך, אם חפצת לשמור מצוית לבלתי שנאו בלבבך, התוכח עמו בדברים והוכח רעותו על פניו, ובזה תתקן חמתך ושנאתך תשוב אחר, ובכן לא תשא בעבורו חטא. (הואיל משה ויקרא יט, זי.)

²⁴ הוכח תוכיח שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן, וזה טעם ולא תשא עליו חטא, כי עונש יהיה לך בעבורו: (אבן עזרא ויקרא יט, זי.) || לא תשנא את אחיך בלבבך - שאם עשה לך אחיך דבר שקשה בעיניך, לא תשנאנו בתוך לבבך, אלא הוכיחו ואמור לו: למה עשית לי זאת, דשמה לא נתכון למה שאתה סבור, או נאנס, או שום טעם יש בדבר שיאמר לך, ומתוך כך תדע שלא עשה עמך שלא כהוגן. ולא תשא עליו חטא - לשנאתו בחנם. (ר"י בכור שור ויקרא יט, זי.) || לא תשנא וגו' - לפי הפשט אזהרות שבזה המקרא קשורים זה בזה וכמש"כ הרמב"ן ז"ל שלא ינטור אשם בלב אלא יתוכח עמו אז ולא תשא עליו חטא - כי קרוב שיצדיק עצמו ויוכח שלא כמו שמדמה או להיפך יבקש מחילה. ובב"ר פרשת וירא א' והוכיח אברהם את אבימלך כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמנם הדרשות רבו על כל פרט בפ"ע. (נצי"ב ויקרא יט, זי.) || כאן נאמר: אל תשנא את אחיך בלבבך, אלא הוכיחו להביאו לכלל הכרה עצמית. נמצאת זו החובה המוטלת עלינו - כל אימת שנראה לנו, שאחר פגע בנו: או נשכח את הפגיעה, ושוב לא תשפיע על דעותינו כלפינו; ואם אין אנו מוסגלים לך - אל יעלה בליבנו טינה עכורה; אלא נוכיח את ריענו בגלוי ובמישרין, וכך נאפשר לו להסביר - או לתקן - את מעשיו. רק אדם, שלא עיזן את נפשו, שותק מתוך איבה כבושה. כך הזכירו בתנחומא לבראשית לז, ד את מעשה אבשלום, שנאמר בו: "ולא דבר אבשלום עם - אמןון למרע ועד - טוב כי - שנה אבשלום את - אמןון" (שמואל ב' יג, כב). (רש"י הירש ויקרא יט, זי.)
²⁵ שָׂנְאוּ בְשַׁעַר מוֹכִיחַ וְדַבֵּר תְּמִיךְ וְיִתְעַבּוּ: (עמוס ה, י.)
²⁶ משלי ה' ב'
²⁷ משלי ט, ח'
²⁸ משלי יג, כד'
²⁹ משלי כז, ה-ו'
³⁰ נאמנים פצעי אהב - וגם אם האוהב מכהו ליטרו להשיבו אל דרך הטוב, בכ"ז האהבה נאמנה שכ"ז מרוב האהבה, וכמ"ש כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, אבל נערתות נשיקות שונא - השונא ירבה נשיקות, הוא לא ייסר ולא יוכיח, כי בשנאתו כשוראה ממנו מעשים רעים ינשקו למען יוסיף לעשותם. (מלבי"ם ביאור הענין משלי כז, ו.)

delinquency.³¹ In other words, one's disdain for the individual will cause the person to demonstrate that hatred by not rebuking the perpetrator. The Torah eschews such behavior (לֹא תִשְׁנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ) and demands instead that one direct their scorn at the conduct and not at the individual³² by offering reproof (הוֹכַח תּוֹכִיחַ אֶת עַמִּיתְךָ). This same reasoning is utilized by Beruria in the Gemara Berachot where she enlightens her husband Rabbi Meir to the fact that God wants one to pray for the sins, not the sinners, to disappear (יתמו חטאים).³³ By doing so, the one who rebukes will not be considered an abettor³⁴ and be released from the responsibility for the misdeeds of the offender (וְלֹא תִשָּׂא עִלְיוֹ הַחֵטָא) in addition to saving the perpetrator from repeating their wrongdoing.³⁵ If they fail to comply with the guidance, then one must continue to clearly display disdain for the delinquency.³⁶ This explanation had the added benefit of connecting the restriction of not hating not only to that which succeeds it, but also with that which precedes it, do not stand idly by when your friend's life is endangered (לֹא תִעַמְד עַל דַּם רֵעֶךָ) – whether physically or spiritually.³⁷

As just noted above, many of the commentaries see the withholding of rebuke as a manifestation of hatred and therefore require the individual to give

reproof in order not to be in violation of the restriction against hating one's brother; they see rebuke as the antidote to disdain. On the other hand, from the verses quoted, it would seem that reproof is actually associated with love and not hatred. This nuance is captured in the Midrash where Rabbi Yossi bar Chanina opines that rebuke brings to love since any love that does not include reproof is not really love (כל אהבה שאין עמה תוכחה) Reish Lakish adds that rebuke brings about peace for any peace without rebuke is not real peace. Returning to what was noted at the beginning of the Shiur that "You shall not hate your brother in your heart (לֹא תִשְׁנֵא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְבְּךָ)" and "love your fellow as yourself (וְאָהַבְתָּ לְרֵעֶךָ כְּמוֹךָ)" are really two sides of the same coin then one could consider that there are possibly two types of rebuke on the spectrum from hate to love, one that stems from the need not to hate and another more exalted form of rebuke that stems from love.

The Gemara in Arachin quotes Rabbi Tarfon as saying that he is suspect if anyone today can handle being rebuked and Rabbi Elazar ben Azarya adds that he doubts that there is anyone who knows how to properly administer rebuke.³⁹ In all likelihood, the reason for this is that they are speaking of rebuke that stems from hatred,

³¹ לא תשנא את אחיך בלבבך – שאם תראה עבר עבירה, אל תאמר מייתו ויוסיף על חטאתו פשע, אלא הוכח תכיה – אם תראה בו דבר מגונה, ואז לא תשא עליו חטא. וכן ביחזקאל הוא אומר 'ולא הזהרתו להשיב רשע מדרך הרעה לחיותו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש (יחזקאל ג':ח"ח), שהיה לך להוכיחו והשומע ישמע והחדל יחדל (יחזקאל ג':כ"ז)'. (ר"י) קרא ויקרא יט, ז' || לא תשנא את אחיך בלבבך – פי' אם אתה רואה עושה איסור לא תהי' כמחריש מלהוכיחו אל פניו לומר בלבבך הלואי ויעשה עוד כהנה וככה למען ילעט רשע ימות, אלא הוכח תוכיח אפי' מאה פעמים. (קיצור פנח רזא ויקרא יט, ז') || לא תשנא את אחיך בלבבך – י"מ שאם תראה עושה דבר איסור אל תאמר ולואי שתעשה יותר ויתר אלא אדרבה הוכח תוכיח אותו. והרמב"ן כתב אמר בלבבך בעבור שדרך השונאין לכסות שנאתם בלבם ודבר הכתוב בהוזה' עוד ללמדו תוכחת מוסר: ולא תשא עליו חטא – שיהיה עליך אשם באשר יחטא ולא הוכחת אותו. ועוד צוה שתחוב אותו... (טור פי' הארוך ויקרא יט, ז') || ...הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא – רוצה לומר כשיעשה דבר כנגדך, או כנגד ה' יתעלה, תוכיחנו, כדי להשיבו אל הדרך הטובה. והנה יש בהוכחתו תועלת אם עשה דבר כנגדו, כי אולי יתקן את אשר עויתו, או יראהו דל עשה דבר כנגדו, או עשה כשורה עשית ולא פעלת און וכל כוונתו להדיח עליו הרעה... (רלב"ג ויקרא יט, ז') || ...וסמך למצות התוכחה פסוק לא תשנא אחיך בלבבך – כי בזמן שהאהבה מצויה בישראל כל אחד בטובתו של חברו חפץ ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה, אבל בזמן ששונאים זה לזה לעולם אינו מוכיחו ואדרבה הוא מתניפו לאמר כשורה עשית ולא פעלת און וכל כוונתו להדיח עליו הרעה... שזה שמח במפלתו, ומדה זו הלא היא ברכת בני עמינו מיום שגברה אגרופה של שנאת חנם מן חורבן בית שני והלאה ועד היום לא סרה, והנגע הולך ופושע עד אשר ישקיף ה' וירא, ויסיר לב האבן מקרבנו. (כלי יקר ויקרא יט, ז') || ולא תשא עליו חטא – אם תשנאהו בלי תוכיחהו תשא עליו חטא, אבל אם תוכיחהו ולא יקבל תוכחה, נראה שאין עליך חטא אם תשנאהו... (שד"ל ויקרא יט, ז')

³² לא תשנא את אחיך בלבבך – זה כולל, כי אף על פי שיעבור עברות, אין ראוי לשנאו בלב לב לשנאו ומשעיו ולייסרו, כי השופט אף על פי שאסור או יכה או ימית הנשפט, לא יעשה זה כשישנאהו בלב, אבל ישנא מעשיו ולא יחפץ במוות רק להציל ממנו הטובים, וכל שכן בין איש ובין אחיו. ולכן סמך לו: הוכח תוכיח את עמיתך – שזה כולל, אם ישעשה חטאים נגד השם או נגדו, אם גזל ממנו או רע מוסר, איך שיהיה מכל הענינים שאפשר שיהיה שומה על פניו או בלבבו... (ר"י) אבן ספ"י ויקרא יט, ז')

³³ הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דרבי מאיר והוו קא מצערו ליה טובא, הוה קא בעי רבי מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימותו. אמרו ליה ברוריא דביתיה: מאי דרעתי? ושמו דכתיב: יתמו חטאים, מי כתיב חטאים? חטאים כתיב! ועוד, שפיל לסיפיה דקרא: ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים - ורשעים עוד אינם? אלא, בעי רחמי עליהו דלהדרו בתשובה - ורשעים עוד אינם. בעא רחמי עליהו והדרו בתשובה. (ברכות י.)

³⁴ מכאן אמרו: כל מי שיש בידו ללמדתו אמרו מוחה - נעש עילוי. (עבודת זרה יח. ושבט נד): ...ולפי שנאמר ולא תשא עליו חטא מכלל שאם לא תוכיחו אז יהיה חטאו נשוא עליך זה לפי שכל ישראל ערבים זה בעד זה, והמלוה לחבירו ונותן לו ערב בזמן שהערב רואה שהלוה מפזר ממונו הוא מוכיחו ומיראת הערבות פן יצטרך לשלם בעבורו, כח הערבות של כל ישראל הוא התוכחה ואם אינו מקבלה אז נקי הוא מכלל כי אין שורת הדין נתן שיסבול אחד בעד חברו שאינו ברשותו, אך בדבר זה לבד

נעשו ישראל ערבים שבזמן שיש בידו ללמדתו ואינו מוחה אז דין הוא שיתפס בעבורו וישא עליו חטאו אם לא יוכיחו משל משלו בזה במי שקודח בספינה תחתיו צעקו עליו כל אנשי הספינה מה זו אתה עושה, השיב להם הלא תחתיו אני קודח אמרו לו אם יכנסו המים תחתיו אז תטבע הספינה מכל וכל. כך אמר איוב לחביריו ואף אם אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי, (איוב י"ט:ד') ומה השיבו לו חביריו אם יוסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק (איוב ל"ד:ז') לכך נאמר ולא תשא עליו חטא... (כלי יקר ויקרא יט, ז')

³⁵ ...ולכן אמר: ולא תשא עליו חטא – כי טעם עליו כמשמעו, לא בעבורו כמו שאמרו המפרשים, ולשון תשא בכל מקום כמו שקדם לנו מלשון משא והרמה, כי כל משא ינשא ויורם. והטעם כי אם חטא ולא תוכיחנו אתה נושא עליו החטא כלומר עוזבו במשאו, וגם מעטניו יוכר כי תחזק בחטאו, לכן תוכיח ותסיר משא החטא מעליו הפך ההשאה עליו, אם כן תשא בזה יוצא. ואין כן טעם ולא ישאו עליו חטא (ויקרא יט, ז'). (ר"י) אבן ספ"י ויקרא יט, ז')

³⁶ שלא לשנא את חברו דכתיב (ויקרא י"ט) לא תשנא אחיך בלבבך. ואינו בכל ואהבת שמזהיר אותנו על אותו מותר לשנאותו כגון אם עבר עבירה אפי' הכל אסור לשנאותו בלבד להראות לו פנים יפות אלא ירא' לו שנאתו (סמ"ק מצוה ז') || ...אמנם אם ראה אדם באדם דבר עבירה והוכיחו פעמים רבות ולא קיבלו מותר לשנאותו כדאמר בפרק ערבי פסחים (ק"ג, ב) כי תראה חמור שונאך רובץ (שמות כג, ה) דמיירי בזה הענין שראה בו דבר עבירה שמוותר לשנאותו וכן כתוב (משלי ח, יג) יראת ה' שגאת רע: (סמ"ג לאוין סימן ה) || ...יש שנאה שהיא מצוה, כגון אדם רשע שאינו מקבל תוכחה מצוה לשנאתו, שנאמר (משלי ח יג): "יראת ה' שגאת רע", ואומר (תהלים קלט כא - כב): "הלאו משנאיך ה' אשנא ובתקומיך אתקוטט, תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו ליי". וישנא שקר ודבר כזב. סוף דבר: ישנא כל דבר המרחיק אותו והמונעו מאהבת יוצר הכל, כענין שנאמר (תהלים קיט קכח): "כל אורח שקר שנאתי". וזה כלל גדול, שישנא אדם כל דבר שקר, וכל מה שיוסיף שנאה לדרכי השקר, ויוסיף אהבה לתורה, כדכתיב (תהלים קיט קסג): "שקר שנאתי ואתעבה תורתך אהבתי", ויאהב אמת ושלוש, כדכתיב (זכריה ח יט): "הואמת והשלוש אהבו". (אורחות צדיקים שער השנאה)

³⁷ לא תשנא את אחיך בלבבך – רוצה לומר אף על פי שלא יזיק לו כלל, כיון ששנאו אותו בלבו עובר על זאת האזהרה. והנה התועלת בזאת האזהרה מבואר, כי השנאה אפשר שתביאנה להמנע מהשתדלות בהצלתו; ולזה סמך ענין זאת האזהרה לאזהרה הקודמת. וכן אפשר שתביאנה השנאה להמנע מהוכיחו כשיעשה דברים בלתי ראויים; ולזה סמך לזה הציווי הנמשך לו... (רלב"ג ויקרא יט, ז')

³⁸ והוכיח אברהם את אבימלך וגו', א"ר יוסי בר חנינא התוכחת מביאה לידי אהבה, שנאמר (משלי ט) הוכח לחכם ויאהבך, היא דעתיה דרבי יוסי בר חנינא דאמר כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה, אמר ריש לקיש תוכחה מביאה לידי שלום, והוכיח אברהם את אבימלך, היא דעתיה דאמר כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום... (בראשית רבה נד, ג)

³⁹ תניא, א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמינהי אם יש בדור הזה שיעודע להוכיח. (ערכין טז.) || שיעודע להוכיח - דרך כבוד שלא יהו פניו משתנין. (רש"י ערכין טז.)

whether warranted because a person felt they were wronged or the disdained individual committed a sin. Generally, people are very fastidious (זריזין) when it comes to correcting others and they tend to be extra vigilant (מהדר) in their dispensing of sanctioned distaste which then causes negativity and revenge to permeate their rebuke.⁴⁰ While this reproof is supposed to come from a constructive place, it is very hard to accomplish since, as the Mesillat Yesharim explains, the temptation of justified hatred and rebuke is far too intoxicating. "Hatred and vengeance are likewise exceedingly difficult for the mocked heart of human beings to escape from. For a human being strongly feels insults and he experiences great pain therein. Revenge is then sweeter to him than honey, for it alone is his peace."⁴¹ On the other hand, festering hatred leads to terrible and deleterious outcomes.⁴² Therefore, the Baalei HaMusar suggest that one must first unilaterally remove the hatred from their hearts, something that the Mesilat Yesharim indicates requires might and courage and notes that "such forbearance is easy only for the ministering angels who do not have among them these traits, but not for human beings..." While not easy, if one reaches such an equanimity, they are likely no longer governed by the stay against rebuking imposed in the Gemara in Arachin since they can rebuke from a place of love. That type of reproof stems from a genuine concern for the person's well-being and will then foster true love between the parties rather than engender animosity or acrimony.

From all that has been presented, it is clear that communication is the key to diffusing hatred. One needs to make others aware of their displeasure or have their misunderstandings dispelled which can only be accomplished through conversation. The problem is that many times that divulgence only serves to add fuel to the fire and pour accelerant on an already deteriorating situation. As the Gemara in Arachin noted, that is both because the

recipient is unable to hear or accept the chastisement and, maybe more importantly, since the purveyor of the rebuke is not qualified or sensitive enough to convey the message. On the other hand, to leave the matter to deteriorate and remain a matter of unspoken disdain is unacceptable. It is harmful to the person who hides their feelings with a facade of friendship or allows it to brew inside of themselves. The taking of such a path debases the person, who might have once been justified in taking offense to another's activities, since it foments all sorts of negative conduct. They tarnish their character by engaging in unimaginable and unbecoming behavior to satisfy the insatiable hatred that burns inside of them. It is a conundrum that requires tremendous wisdom and sensitivity to navigate. First and foremost, it requires patience. One must allow for the initial anger or hurt to dissipate and for cooler heads to prevail. The next major step, which requires angelic powers, is to remove as much of the disdain or lingering hurt from one's heart and try to approach the situation from a position of love. Then, with the utmost sensitivity and caring, without any anger or animosity, one can try to communicate with the offending party or use an intermediary. Even if it does not succeed at first, it can plant seeds of future reconciliation. Most importantly, one must not allow the situation or circumstances to cause them to act in a spiteful or punitive manner and sully their character. The good news is that while one may not be able to easily change others, one can change themselves. The need for tremendous patience in awaiting resolution of these difficult interactions allows plenty of time in the interim for the never-ending work of refining one's own character and the prism through which one views others. In that vein, we pray that God should merit us to always focus on the strengths of and goodness in others and not their flaws or shortcomings (תן בלבנו שְׁנֵרָאָה כֹּל אֶחָד) ⁴³ and thereby properly interact with them from a place of caring and love.

Shabbat Shalom

⁴⁰ שראה בו דבר ערוה - ואם תאמר דבאלו מציאות (ב"מ דף לב: ושם) אמרין אוהב לפרוק ושואג לטעון מצוה בשונא כדי לכוף את יצרו והשתא מה כפיית יצר שייך כיון דמצוה לשנאתו ו"ל כיון שהוא שונא גם חבירו שונא אותו דכתיב (משלי כז) כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם ובאין מתוך כך לידי שנאה גמורה ושייך כפיית יצר.

⁴¹ גם השנאה והנקימה קשה מאד לשימלט ממנה לב הוהל אשר לבני האדם, כי האדם מרגיש מאד בעלבונותיו ומצטער צער גדול, והנקמה לו מתוקה מדבש, כי היא מנוחתו לבדה. על כן לשיהיה בכחו לעזוב מה שטבעו מכריח אותו ויעבור על מדותיו, ולא ישאג מי שהעיר בו השנאה, ולא יקום ממנו בהזדמן לו שיוכל להנקם, ולא יסור לו, אלא את הכל ישכח ויסיר מלבו כאילו לא היה - חזק ואמיץ הוא. והוא קל רק למלאכי - השרת שאין ביניהם המדות הללו, לא אל שוכני בתי חומר אשר בעפר יסודם. אמנם גזרת מלך היא, והמקראות גלויים באר היטב, אינם צריכים פירושו, (ויקרא יט): לא - ישנא את - אחיך בלבבך, לא - תקום ולא - תטור את בני עמך (שם). וענין הנקימה והנסירה ידוע, דהיינו: נקימה, לימנע מהיטיב למי שלא רצה להטיב לו או שהרע לו כבר. ונטירה, להזכיר בעת שהוא מטיב למי שהרע לו איזה זכרון מן הרעה שעשה לו. (מסילת ישרים פרק יא)

⁴² לא לשנא את אחיך בלבבך (ויקרא יט, ז). הזהרנו בזה להסיר מנפשנו מדת השנאה, והיא מדה מעוללת פשעים רבים, ומסבבת כמה עלילות נשחתות, כמו לשון הרע,

שהיא שקולה כנגד כמה חיובי מיתות בית דין כאשר יתבאר, וכמו דרישת רעה, והשמחה לאיד, וגרמת נזקים לחברים, והליכת רכיל, ונקימה, ונטירה, ומאבדת טובה הרבה מן הנפש, כאשר יתבאר בשער השנאה, וראה עד היכן הגיע עונש השנאה, כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא ט ב): בית שני שהיו עוסקים בתורה ומעשים טובים מפני מה חרב? ושמוח שנת חנם שהיתה ביניהם. (שערי תשובה לרבינו יונה ג'לט) \\ השנאה המידה הזאת יש בה לאו, דכתיב (ויקרא יט ז): "לא תשנא את אחיך בלבבך", ובזה הזהרנו להסיר מנפשנו מידת השנאה. והיא מידה הגורמת עוונות הרבה, כמו לשון הרע, כי השונא את חבירו מספר לעולם בשנאתו, וקובל עליו, ותמיד דורש רעה עליו, ושמוח לאידו, וגורמת נזק שיזיק לו כשיוכל להזיק לו, ונקום ונטור לו, ולא ירחם עליו אפילו הוא דחוק מאד. ומחמת השנאה יגנה את מעשיו הטובים, וישניאם בעיניו ובעיני אחרים, ומונע טוב מבעליו, ולא יודה לו על האמת, ואם חייב לו - הוא נוגשו. (אורחות צדיקים שער השנאה)

⁴³ ...ונתצילנו מקנאת איש מרעהו ולא יעלה קנאת אדם על לבנו ולא קנאתנו על אחרים, אדרבה, תן בלבנו שְׁנֵרָאָה כֹּל אֶחָד מעלת חבירינו ולא חסרונם, וְשֵׁנֵדְבֵר כֹּל אֶחָד אֶת חֵבְרוֹ בְּדֶרֶךְ הַיָּשָׁר וְהִרְצִי לַפְּנִיָּה, וְאֵל יַעֲלֵה שׁוֹם שְׁנָאָה מֵאֶחָד עַל חֵבְרוֹ חֲלִילָה... (מתוך תפילת רבי אלימלך מליז'נסק)